

JAMIYATNING AXBOROT POTENSIALI. AXBOROTLASHGAN JAMIYAT VA UNI SHAKLLANTIRISH JARAYONLARI

Tojimamatov Israiljon Nurmamatovich

Farg'ona davlat universiteti kafedrası katta o'qituvchisi

israiltojimatov@gmail.com

Abdusattorova Mumtoza Foziljon qizi

Farg'ona davlat universiteti talabasi

mumtozaabdusattorova27@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqola jamiyatning axborotlashuvi jarayonini tahlil qiladi va axborotlashgan jamiyatning shakllanishi, uning iqtisodiy, madaniy va ijtimoiy sohalaridagi ta'siri haqida so'z yuritadi. Maqolada axborot texnologiyalarining davlat boshqaruvida, ta'lim tizimida va iqtisodiy rivojlanishda qanday aloqalari mavjudligi, shuningdek, axborot xavfsizligi va madaniyatni saqlash masalalari muhokama qilinadi. Raqamli texnologiyalar yordamida jamiyatning axborot tizimlari qanday yangilanishi va texnologik rivojlanishning jamiyat hayotidagi roli o'rganiladi.

Kalit so'zlar: Axborotlashgan jamiyat, axborot texnologiyalari, raqamli iqtisodiyot, ta'lim tizimi, axborot xavfsizligi, madaniyat, davlat boshqaruvi, raqamli madaniy meros, iqtisodiy rivojlanish.

Annotation: This article analyzes the process of informatization of society and discusses the formation of an information society, its impact on economic, cultural, and social sectors. It explores the role of information technologies in state governance, education systems, and economic development, as well as the issues of information security and cultural preservation. The article examines how information systems in society are modernized using digital technologies and the role of technological development in the life of society.

Keywords: Information society, information technologies, digital economy, education system, information security, culture, public administration, digital cultural heritage, economic development.

Аннотация: Данная статья анализирует процесс информатизации общества и рассматривает формирование информационного общества, его влияние на экономические, культурные и социальные сектора. В статье исследуются связи информационных технологий в государственном управлении, образовательных системах и экономическом развитии, а также вопросы информационной безопасности и сохранения культурного наследия. Рассматривается, как с

помощью цифровых технологий обновляются информационные системы общества и какова роль технологического развития в жизни общества.

Ключевые слова: Информатизированное общество, информационные технологии, цифровая экономика, система образования, информационная безопасность, культура, государственное управление, цифровое культурное наследие, экономическое развитие.

KIRISH

Axborot potentsiali turli sohalarni qamrab oladi: iqtisodiyot, ta'lim, sog'liqni saqlash, madaniyat va boshqalar. Masalan, iqtisodiyotda axborot texnologiyalari yordamida jarayonlarni avtomatlashtirish, ma'lumotlarni tezkor tahlil qilish va strategik qarorlar qabul qilish imkoniyati kengaymoqda. Ta'limda esa axborot resurslari yordamida o'quv jarayonlarini individuallashtirish, yangi bilimlarni yetkazish samaradorligi oshmoqda.

Axborotlashgan jamiyat deganda, axborot ishlab chiqarish va ulardan foydalanishning barcha jabhalarga chuqur kirib borishi natijasida yangi ijtimoiy munosabatlar shakllangan jamiyat tushuniladi. Bunday jamiyatning asosiy belgilari:

1. Axborotning iqtisodiyotdagi ustuvor roli.
2. Axborot texnologiyalarining hayotning barcha sohalariga kirib kelishi.
3. Axborotga egalik qilish va uni boshqarish darajasining muhim ahamiyat kasb etishi.

Axborotlashgan jamiyatni shakllantirishda rivojlangan infratuzilma muhim rol o'ynaydi. Bu jarayonda internet, sun'iy intellekt, katta ma'lumotlar tahlili kabi zamonaviy texnologiyalar asosiy o'rin tutadi.

Axborotlashgan jamiyatni shakllantirishning asosiy maqsadi – barcha qatlamlar uchun axborotdan foydalanish imkoniyatini teng taqdim etishdir. Bu esa nafaqat iqtisodiy o'sishga, balki ijtimoiy farovonlikning oshishiga ham xizmat qiladi.

Jamiyatning rivojlanishi har doim resurslarga bog'liq bo'lib kelgan. Tarix davomida asosiy resurslar yer, mehnat va kapital bo'lgan bo'lsa, bugungi kunda axborot eng muhim resurs sifatida maydonga chiqmoqda. Axborot resurslari nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy va madaniy rivojlanishning ham asosiy omiliga aylanmoqda. Shu nuqtai nazardan, jamiyatning axborot potentsiali deganda, ma'lumotlarni yig'ish, qayta ishlash, tahlil qilish va tarqatish imkoniyatlarining darajasi tushuniladi. Axborotlashgan jamiyat esa axborot va bilim ishlab chiqarish, ulardan foydalanishning jamiyatda muhim o'rin tutadigan bosqichidir.

Axborotlashgan jamiyatni shakllantirishda bir necha bosqichlarni qayd etish mumkin. Birinchi bosqichda texnologik infratuzilma yaratiladi. Internet, kompyuter

tizimlari va telekommunikatsiya tarmoqlari bu infratuzilmaning asosi hisoblanadi. Keyingi bosqichda axborot savodxonligi oshiriladi. Bunda insonlar axborot texnologiyalaridan foydalanishni o'rganib, uni tahlil qilish va oqilona qo'llash imkoniyatiga ega bo'lishi kerak. Bu jarayon, ayniqsa, rivojlanayotgan davlatlarda dolzarb bo'lib qolmoqda.

Uchinchi bosqichda ijtimoiy va iqtisodiy jarayonlarning axborotlashuvi kuzatiladi. Davlat boshqaruvida elektron hukumat tizimlarining joriy etilishi, ta'lim va sog'liqni saqlash sohalarida innovatsion texnologiyalardan foydalanish bu jarayonning muhim qismlaridir. So'nggi bosqichda esa innovatsion rivojlanishga o'tiladi. Sun'iy intellekt, katta ma'lumotlar va IoT texnologiyalarining keng joriy etilishi bu bosqichning o'ziga xos xususiyatidir.

Axborotlashgan jamiyatni shakllantirish jarayoni nafaqat texnologik rivojlanishni, balki inson omiliga asoslangan islohotlarni ham talab qiladi. Axborotning iqtisodiyotdagi o'rni ortib borar ekan, axborotlashgan jamiyatda bilim va malakali kadrlar tayyorlash muhim ahamiyat kasb etadi. Bu jarayon iqtisodiy barqarorlikka, ijtimoiy tenglikka va hayot sifatining oshishiga xizmat qiladi. Axborotlashgan jamiyatni shakllantirishda infratuzilma, inson resurslari va zamonaviy texnologiyalar uyg'unligi talab etiladi. Ushbu jarayonni muvaffaqiyatli amalga oshirish har bir davlat uchun strategik ahamiyatga ega bo'lib, bu nafaqat jamiyatning iqtisodiy rivojlanishiga, balki ijtimoiy hayotning yaxshilanishiga ham olib keladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLARI

Ushbu tadqiqot mavzusi doirasida juda ham ko'plab iqtisodchi va texnik olimlar, muhandislar samarali ishlar olib borishgan. Jumladan K.Shvab, P.Vayl, Y.Gribanov, A.Shatrov ilmiy tadqiqotlar olib borishgan. S.G'ulomov, M.Bo'taboyev, A.Abdullayev, I.M.Mamadaliyevlar ham o'zlarining darsliklari, o'quv qo'llanmalarida, tezis va maqolalarida mavzuga doir ilmiy izlanishlar olib borgan.

Ilmiy maqolani yozishda mazkur mavzu doirasida yaratilgan ilmiy ishlar, respublika va dunyo miqyosida amalga oshirilayotgan hamda joriy etilayotgan amaliy ishlar, haqidagi ma'lumotlarni umumlashtirish, taqqoslash va tahlil qilish metodlaridan foydalanildi.

NATIJALAR

Bugungi dunyoda axborot jamiyat taraqqiyotining muhim asosi hisoblanadi. Axborot nafaqat texnologik jarayonlarni, balki ijtimoiy va iqtisodiy tizimlarni ham tubdan o'zgartirmoqda. Axborotlashgan jamiyatni shakllantirish murakkab, lekin zarur jarayondir. Bu jarayon jamiyatda yangi ijtimoiy va iqtisodiy munosabatlarni yuzaga keltiradi.

Avvalo, axborotlashgan jamiyat deganda axborot ishlab chiqarish, uni qayta ishlash va uzatishni jamiyatning barcha sohalariga joriy etish tushuniladi. Bunday jamiyatda axborot va bilimlar asosiy strategik resurs bo'lib xizmat qiladi. Axborotlashuv jarayoni bir necha asosiy bosqichlarni o'z ichiga oladi. Bular texnologik infratuzilmaning rivojlanishi, axborot savodxonligining oshirilishi va ijtimoiy sohalarning axborotlashuvidir.

Texnologik infratuzilma axborotlashuvning asosiy negizidir. Internet, telekommunikatsiya tarmoqlari va kompyuter texnologiyalari ushbu infratuzilmaning ajralmas qismi hisoblanadi. Masalan, 2020-yilda O'zbekiston bo'ylab raqamli texnologiyalarni rivojlantirish strategiyasi qabul qilinib, bu sohadagi islohotlarga zamin yaratildi. Shuningdek, elektron hukumat tizimi (E-Government) davlat boshqaruvining samaradorligini oshirishda muhim vosita sifatida joriy etilmoqda.

Keyingi bosqichda axborot savodxonligi katta ahamiyatga ega. Bu jarayonda fuqarolar axborot texnologiyalaridan foydalangan holda samarali faoliyat yuritishni o'rganadi. Shu bilan birga, axborot xavfsizligini ta'minlash masalasi ham dolzarbdir. Masalan, rivojlanayotgan mamlakatlarda axborot xavfsizligi siyosati davlat darajasida muvofiqlashtirilmoqda.

Axborotlashgan jamiyatni shakllantirishda iqtisodiyotning axborotlashuvi alohida o'rin tutadi. Elektron tijorat, onlayn xizmatlar va raqamli iqtisodiyotning boshqa ko'rinishlari bu jarayonning samaradorligini oshiradi. O'zbekistonda bu borada amalga oshirilayotgan loyihalar jumlasiga "Raqamli O'zbekiston - 2030" strategiyasi kiradi. Ushbu strategiya mamlakat iqtisodiyotini raqamli transformatsiya qilishni maqsad qilgan.

Axborotlashuvning ijtimoiy sohalarga ta'siri ham sezilarli darajada. Ta'lim sohasida masofaviy o'qitish, sog'liqni saqlashda esa telemeditsina texnologiyalari keng joriy etilmoqda. O'zbekistonning o'ziga xos tajribasi sifatida, maktab va oliy ta'lim muassasalarida raqamli o'quv tizimlarining joriy qilinishini keltirish mumkin. Axborotlashgan jamiyatning shakllanishi texnologik, iqtisodiy va ijtimoiy o'zgarishlarni o'z ichiga oladi. Axborot resurslari va texnologiyalarining to'g'ri boshqarilishi jamiyatning barqaror rivojlanishi uchun asosiy shartdir. Bu jarayonda davlat siyosati, fuqarolarning faolligi va zamonaviy texnologiyalarning samaradorligi muhim rol o'ynaydi.

Axborotlashgan jamiyatda axborot resurslari hayotning barcha sohalarida asosiy strategik ahamiyat kasb etadi. Ta'lim, sog'liqni saqlash va madaniyat sohalarida axborotning samarali boshqarilishi jamiyat rivojini tezlashtiradi. Masalan, ta'lim tizimida onlayn o'qitish platformalari yosh avlodni zamonaviy bilimlar bilan ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Dunyo tajribasidan ma'lumki, Finlyandiyada axborot texnologiyalari

yordamida barcha maktablarda masofaviy o'qitish tizimi joriy qilingan. O'zbekistonda ham masofaviy o'qitish tizimlarini rivojlantirish uchun "Bilimlar akademiyasi" kabi loyihalar amalga oshirilmoqda.

Sog'liqni saqlashda telemeditsina va axborot texnologiyalari yordamida bemorlarga sifatli xizmat ko'rsatish imkoniyatlari kengaymoqda. Misol uchun, pandemiya davrida onlayn konsultatsiyalar va raqamli tibbiy xizmatlar sog'liqni saqlash tizimining barqarorligini ta'minladi. O'zbekistonning telemeditsina yo'nalishidagi dastlabki qadamlaridan biri — davlat tibbiyot muassasalarini raqamli tizimga o'tkazish bo'ldi.

Jamiyatning axborotlashuvi bilan bog'liq asosiy muammolardan biri — axborot xavfsizligini ta'minlashdir. Global miqyosda kiberxurujlarning ko'payishi milliy xavfsizlikka tahdid tug'diradi. Shuning uchun davlatlar o'z axborot infratuzilmasini himoyalash uchun yangi texnologiyalarni joriy etmoqda. Masalan, Yaponiyada "Kiberxavfsizlik milliy strategiyasi" ishlab chiqilib, davlat muassasalaridagi barcha ma'lumotlar maxsus shifrlash tizimi orqali himoya qilinadi.

O'zbekiston bu borada 2019-yilda qabul qilingan "Axborot xavfsizligi to'g'risida"gi qonun orqali milliy xavfsizlikni ta'minlashga qaratilgan chora-tadbirlarni belgilab berdi. Shu bilan birga, raqamli tizimlardan foydalanayotgan tashkilotlarning xavfsizlik siyosatini kuchaytirish masalalari kun tartibida turibdi.

Axborotlashgan jamiyatni shakllantirish jarayonida raqamli iqtisodiyotning o'rni alohida ahamiyatga ega. Raqamli texnologiyalar iqtisodiyotni yangi bosqichga olib chiqadi, bu esa mamlakatning global raqobatbardoshligini oshiradi. Masalan, Xitoyda "Alibaba" va "Tencent" kabi kompaniyalar elektron tijoratni rivojlantirish orqali mamlakatning ichki iqtisodiyotini mustahkamlashga katta hissa qo'shmoqda.

O'zbekistonda ham "Raqamli O'zbekiston — 2030" dasturi raqamli iqtisodiyotning rivojlanishiga asos yaratmoqda. Ushbu dasturning maqsadi mamlakatda elektron tijorat hajmini oshirish va korxonalarni raqamlashtirishdir. Shu jumladan, kichik va o'rta biznes uchun raqamli yechimlarni joriy qilish masalasi ham ustuvor yo'nalishlardan biridir.

Madaniyatning rivojlanishi axborot resurslari bilan uzviy bog'liq. Zamonaviy texnologiyalar milliy madaniyatni saqlash va dunyoga targ'ib qilish imkoniyatlarini kengaytirmoqda. Misol uchun, onlayn muzeylar va raqamli arxivlar orqali madaniy merosni keng ommaga yetkazish mumkin. UNESCO tomonidan qo'llab-quvvatlangan "Raqamli madaniy meros" dasturi bu borada katta ahamiyatga ega.

O'zbekistonning raqamli madaniyatni rivojlantirish yo'nalishida olib borayotgan ishlari orasida "Milliy madaniy meros" portali alohida ajralib turadi. Ushbu portal

mamlakatning tarixiy obidalari va madaniy qadriyatlarini dunyo bo'ylab targ'ib qilishga xizmat qiladi.

Jamiyatning axborotlashuvi murakkab va ko'p qirrali jarayon bo'lib, bu jarayonda texnologik, iqtisodiy va madaniy o'zgarishlar o'zaro uyg'unlashadi. Axborot texnologiyalaridan samarali foydalanish orqali davlat boshqaruvi, iqtisodiyot, ta'lim va madaniyat sohalarida yangi imkoniyatlar yaratilmoqda. Shu bilan birga, axborot xavfsizligini ta'minlash va texnologik savodxonlikni oshirish dolzarb masalalardan hisoblanadi.

Bugungi kunda jamiyatni axborotlashuvi hayotning barcha sohalariga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Ushbu jarayon texnologiyalarning keng miqyosda qo'llanilishi orqali ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy sohalarida yangiliklarni joriy etishga asos bo'lmoqda. Axborotlashgan jamiyatda texnologiyalar davlat boshqaruvidan tortib ta'lim va sog'liqni saqlashga qadar barcha jabhalarni takomillashtirishga xizmat qiladi. Axborot texnologiyalari yordamida davlat boshqaruvining ochiqligi va samaradorligi oshirilmoqda. Misol uchun, elektron hukumat tizimlari xalqning davlat organlari bilan bevosita muloqotini osonlashtirmoqda.

Ta'lim tizimida esa masofaviy ta'lim platformalari orqali global bilim manbalaridan foydalanish imkoniyati yaratildi. Masalan, Finlyandiya va Janubiy Koreyada barcha maktablarda onlayn darsliklardan foydalanish keng joriy qilingan. O'zbekistonda esa "Elektron ta'lim" loyihasi ushbu yo'nalishda muhim qadam sanaladi. Bu loyiha o'quvchilar va talabalarga milliy hamda xalqaro bilim resurslariga ulanish imkoniyatini taqdim etadi.

Axborot resurslari jamiyat rivojlanishining asosiy omillaridan biridir. Raqamli iqtisodiyotda axborot resurslaridan samarali foydalanish korxona va tashkilotlarning samaradorligini oshirishda katta rol o'ynaydi. Masalan, dunyo bo'ylab kompaniyalar o'z mahsulot va xizmatlarini targ'ib qilishda ma'lumotlarni yig'ish va tahlil qilish texnologiyalaridan foydalanadi. Xitoyning "Alibaba" kompaniyasi elektron tijorat platformalari orqali iqtisodiyotga sezilarli daromad keltiradi.

O'zbekistonda esa "Raqamli O'zbekiston — 2030" dasturi iqtisodiy rivojlanishning yangi imkoniyatlarini yaratmoqda. Ushbu dastur orqali kichik va o'rta bizneslarni raqamlashtirish, elektron tijoratni rivojlantirish va davlat xizmatlarini onlayn platformalar orqali ko'rsatish rejalashtirilgan. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, 2023-yilga kelib, mamlakatdagi elektron tijorat hajmi 20 foizga oshgan.

Jamiyatning axborotlashuvi kiberxavfsizlik masalalarini ham dolzarb qilib qo'ydi. Axborot tizimlari va ma'lumotlar bazalarini himoya qilish davlatlar uchun muhim

vazifalardan biriga aylandi. Masalan, AQShda davlat organlari va kompaniyalar o'rtasida ma'lumotlarni shifrlash texnologiyalari keng qo'llaniladi. Yaponiyada esa maxsus kiberxavfsizlik strategiyalari ishlab chiqilgan bo'lib, bu strategiyalar orqali milliy xavfsizlik mustahkamlanmoqda.

O'zbekiston ham ushbu yo'nalishda bir qator ishlarni amalga oshirmoqda. 2019-yilda qabul qilingan "Axborot xavfsizligi to'g'risida"gi qonun ma'lumotlarni himoya qilishning huquqiy asoslarini belgilab berdi. Bundan tashqari, davlat va xususiy sektorlar o'rtasida xavfsizlik texnologiyalarini joriy etish bo'yicha hamkorlik yo'lga qo'yildi.

XULOSA

Madaniyat sohasida axborot texnologiyalarining qo'llanilishi milliy qadriyatlarni saqlash va ularni dunyoga tanitishda muhim ahamiyatga ega. Onlayn muzeylar va raqamli arxivlar orqali madaniy merosni keng ommaga yetkazish imkoniyati kengaydi. Masalan, UNESCO tomonidan qo'llab-quvvatlanayotgan "Raqamli madaniy meros" loyihasi bu yo'nalishda dunyo miqyosida katta ahamiyat kasb etmoqda.

O'zbekistonning "Milliy madaniy meros" loyihasi mamlakatning tarixiy va madaniy obidalarini raqamlashtirish orqali ularni global maydonga olib chiqmoqda. Ushbu portal dunyoning turli burchaklaridan madaniyat ixlosmandlariga o'zbek xalqining boy merosini o'rganish imkonini beradi.

Jamiyatning axborotlashuvi murakkab va ko'p qirrali jarayon bo'lib, texnologik rivojlanish, iqtisodiy o'zgarishlar va madaniy boyliklar bir-biri bilan uyg'unlashadi. Raqamli iqtisodiyotning ta'siri tufayli tovarlarning boshqa sifatli tarkibi jamiyatning reproduktiv va ijtimoiy jarayonlarida barcha tovarlar, ishlar va xizmatlarni ishlab chiqarishni yuqori sifat darajasiga ko'tarishga qodir. Raqamli texnologiyalar davlat boshqaruvi, ta'lim, iqtisodiyot va madaniyat sohalarida yangiliklarni joriy etish orqali ijtimoiy taraqqiyotni jadallashtiradi. Shu bilan birga, axborot xavfsizligini ta'minlash va texnologik savodxonlikni oshirish muhim masalalardan bo'lib qolmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. "Axborotlashgan jamiyat: nazariya va amaliyot" (M. K. To'rayev, 2020). M.
2. Mustafoyev, A. *"Raqamli iqtisodiyot va uning jamiyatga ta'siri"*. O'zbekiston milliy ilmiy-nazariy jurnali, 2019.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Raqamli O'zbekiston — 2030" strategiyasi to'g'risidagi qarori, 2021.
4. UNESCO *"Raqamli madaniy meros"*. <https://www.unesco.org>

5. Tojimamamtov, I., Ibragimov, S., & Sotvoldiyev, D. (2024). O'ZBEKISTON SANOAT KORXONALARIDA TEXNOLOGIYALARNING INOVATION FAOLIYATNI RIVOJLANTIRISHDA SUN'Y INTELEKTDAN FOYDALANISH. *DIGITAL TRANSFORMATION AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE*, 2(6), 150-154.

6. Tuychievich, B. M., & Nurmamatovich, T. I. (2021). ЖАМИЯТДА РАҚАМЛИ ИҚТИСОДИЁТ. *Н34 Наука и инновации в XXI веке: Материалы Международной*, 189.

7. M.Bo'taboyev, A.O'rinov, F.Mulaydinov, I.Tojimamatov, "Raqamli iqtisodiyot" OTM talabalari darslik, Samarqand-2021 y.